

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ПОНЯТТЯ «СТРУКТУРНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ»

***Анотація.** В статті досліджено тлумачення понять «структура», «перетворення» та «структурні перетворення» в залежності від сфери наукової діяльності. На основі дослідження наукових робіт вітчизняних та закордонних науковців, автором сформульовані поняття «структура», «перетворення» та «структурні перетворення» з метою найбільш точного визначення поняття «структурні перетворення» з подальшим його застосування в наукових розробках.*

Ключові слова: структура, перетворення, структурні перетворення, криза, зміни, перебудова, зміна діяльності системи, ефективності роботи.

Обыденнова Т.С. Исследование теоретических аспектов понятия «структурные преобразования».

***Аннотация.** В статье исследованы толкования понятий «структура», «преобразования» и «структурные преобразования» в зависимости от сферы научной деятельности. На основе исследования научных работ отечественных и зарубежных ученых, автором сформулированы понятия «структура», «преобразования» и «структурные преобразования» с целью наиболее точного определения понятия «структурные преобразования» с последующим его применения в научных разработках.*

Ключевые слова: структура, преобразования, структурные преобразования, кризис, изменения, перестройка, изменение деятельности системы, эффективность работы.

Obydiennova T.S. Studying of theoretical aspects of the concept «structural transformation».

***Annotation.** The article is devoted to the interpretation of the concept of «structure», «transformation » and «structural change», depending on the sphere of scientific activity. On the basis of research scientific works of domestic and foreign scientists, the author formulates the concept of «structure», «conversion» and «structural reforms» to the most exact definition of the notion of «structural transformation» with its subsequent application in scientific research.*

Keywords: structure, transformation, restructuring and crisis, changes, restructuring, change of system performance, performance.

Вступ. На сучасному етапі розвитку економічних відносин, гостро постає питання ефективної роботи підприємств будь-якої галузі народного господарства України.

В умовах кризи, робота більшості підприємств машинобудування неефективна. Це зумовлено низкою факторів: відсутністю чітко розробленого плану антикризових дій; відсутністю фінансування з боку держави; неможливістю вийти на нові ринки; не конкурентоспроможністю продукції; великою плінністю кадрів; негнучкою системою менеджменту; нестабільністю зовнішнього середовища підприємства тощо.

Усе це призвело до того, що більшість машинобудівних підприємств України знаходяться на грані банкрутства. З метою подолання кризових явищ та виходу підприємства з кризи в останні роки все більше дослідників приходять до висновку, що вихід з кризи можливий лише шляхом структурних перетворень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Велика кількість наукових доробок (як вітчизняних так і закордонних) ґрунтується на дослідженні спочатку окремих елементів, а вже потім усієї сукупності (системи) цих елементів. Так, поняття «структура», «перетворення» та «структурні перетворення» вживаються у багатьох словосполученнях при характеристиці різних явищ та процесів. Науковці, що застосовували та дали визначення поняттю «структура» в різних сферах наукової діяльності – Білодід І.К. [1], Білецький В. С [2], Глушков В. М. [3], Глухов В. [5], Вороніна Л.М. [6] тощо; поняттю «перетворення» – Романовський П. І. [13], Федоров Ф. І. [14], Афонський А. А., Дьяконов В. П. [15] тощо; поняттю «структурні перетворення» – Коляденко С.В. [23] Кушнар'єв А. А. [24] Гайгер Л.Т, [25] Бутакова М.М., Соколова О.Н. [26] тощо. Проте, не дивлячись на широкий вжиток поняття «структурні перетворення» все ж залишається не досить добре вивченим це поняття у розрізі змін діяльності машинобудівних підприємств в умовах кризи.

Постановка задачі. Метою статті є дослідження тлумачень понять «структура», «перетворення» та «структурні перетворення» в залежності від сфери наукової діяльності з метою найбільш точного формулювання визначення поняття «структурні перетворення».

Виклад основного матеріалу. Поняття «структурні перетворення» в науковій літературі з'явилося досить недавно. Для того, щоб зрозуміти сутність цього поняття, розглянемо окремо тлумачення понять «структура», «перетворення» та «структурні перетворення» в різних наукових працях в залежності від області дослідження.

I. Тлумачення поняття «структура»

1. Словник української мови

Академічний тлумачний словник (1970—1980)

Словник дає визначення поняттю «структура» – взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого; будова; устрій, організація чого-небудь [1].

Як приклад, приводиться декілька тлумачень.

Базова структура (у програмуванні) - одна з основних структур у методі структурного програмування: слідування, вибір, повторення.

Структура просування товарів - комунікаційна програма фірми, яка поєднує рекламу, публіситі, персональний збут та його стимулювання.

Динамічна структура(у системах обробки інформації) – структура даних, яка може змінюватися в процесі використання[1].

2. «Мала гірнича енциклопедія» (за ред. В. С. Білецького).

Надмолекулярна структура речовини – набір структурних елементів або систем з обмеженою автономністю, які поступово ускладнюються; взаємне розташування в просторі макромолекул полімеру або їх агрегатів і характер взаємодії між ними [2].

Структура породи – сукупність ознак внутрішньої будови гірської породи: форма і величина частинок, що утворюють породу, кристалічність, розмір кристалів тощо.

Діабазова структура – кристалічна структура, для якої характерна наявність ідіоморфних призматичних або таблитчастих кристалів плагіоклазу. Клиноподібні проміжки між ними зайняті ксеноморфними кристалами авгіту. Властива діабазам і долеритам.

Афірова структура - дрібнокристалічна структура ефузивних гірських порід, які не мають вкраплеників (фенокристалів). Протилежне — порфірова структура

Гранітова структура – типова для кристалічно-зернистих глибинних гранітоїдних порід. Характеризується ідіоморфізмом кольорових мінералів по відношенню до польових шпатів і останніх — до різко ксероформного кварцу [2].

3. «Енциклопедія кібернетики» (за ред. В. М. Глушкова).

Структура даних (в програмуванні та комп'ютерних науках) - способи організації даних в комп'ютерах. Часто разом зі структурою даних пов'язується і специфічний перелік операцій, що можуть бути виконаними над даними, організованими в таку структуру [3].

4. «Багаторівневі структури і проблема одночасного проектування апаратних і програмних засобів» (автор В.П. Глухов).

Багаторівнева структура ЕОМ (електронно-обчислювальної машини) - репрезентація електронної обчислювальної машини (взагалі обчислювальної системи) як складної системи з декомпозицією її структури на певну кількість ієрархічних рівнів з метою спрощення процесів аналізу та синтезу[4].

5. «Біохімія людини» (автори Я.І. Гонський, Т.П. Максимчук).

Первинна структура в біохімії – структура біологічної макромолекули із точним зазначенням усіх атомів та хімічних зв'язків, що їх з'єднують (включаючи стереохімію).

Структура Холідея – рухоме з'єднання між чотирма ланцюжками ДНК. Названа на честь Робіна Холідея, який запропонував її в 1964 році, досліджуючи обмін генетичної інформації в дріжджах (хоча структура існує практично у всіх еукаріотів) під час гомологічної рекомбінації) [5].

6. «Біологічна хімія» (За ред. Л.М. Вороніної.)

Третинна структура (в хімії та біохімії) – тривимірна структура цілої макромолекули (білка, РНК або іншої), зазвичай визначена координатами її атомів. Третинна структура білків являє собою спосіб укладання поліпептидного ланцюга з елементами вторинної структури (а-спіралі і в – структури) у просторі, який досягається за рахунок взаємодії між радикалами залишків амінокислот [6].

7. «Популяційна біологія рослин» (автори В.В. Крічфалушій, Г. М. Мезев-Крічфалушій)

Вікова структура популяції - розподіл особин популяції за віком. Це найважливіша складова структури популяції [7].

8. « Фитоценологія: Принципы и методы»(автори Б.М. Миркин., Г.С. Розенберг).

Просторова структура популяції – просторове розташування організмів популяції [8].

9. «Екологія» (автор В.П.Кучерявий).

Екологічна структура популяції – це її стан на даний момент (кількість та густота особин, їх розміщення у просторі, співвідношення груп за статтю і віком, морфологічні, поведінкові й інші особливості).

Структура популяції являє собою форми адаптації до умов її існування, є своєрідним віддзеркаленням природних сил, які на неї впливають. Нинішня структура тієї чи іншої популяції відбиває водночас як минуле, так і потенційне майбутнє угруповання [9].

10. «Соціологія» (автор О.О.Якуба).

Соціальна структура суспільства - це сукупність взаємозв'язаних і взаємодіючих між собою соціальних груп, спільностей та інститутів, пов'язаних між собою відносно сталими відносинами; вона являє собою будову цієї соціальної системи, визначає характер взаємозв'язків і взаємовідносин між її складовими частинами [10].

11. «Реклама» (автор Ф. Джефкінс).

Структура маркетингу– це поєднання фаз або елементів, необхідних для планування та виконання повно масштабної маркетингової операції. її не можна плутати зі структурою продукції («product mix»), яка є асортиментом товарів або послуг, маркетинг яких може здійснювати компанія [11].

12. «Організаційна структура підприємства» (автори Д.Г. Коноков, М.А. А.О. Рожков, А.О. Смирнов., О.Н. Яниківська).

Організаційна структура підприємства – це взаємозв'язки усіх підрозділів підприємства, а також організаційно-правовий статус [12].

Таким чином, виходячи з порівняння визначень, що їх дають різні автори та джерела, спільним для поняття «структура» є: взаємозв'язок окремих елементів (систем), що знаходяться у постійній взаємодії одна з одною та діяльність яких направлена на досягнення спільної мети для усіх елементів.

П. Тлумачення поняття «перетворення»

1. Словник української мови

Академічний тлумачний словник (1970—1980)

Перетворення – різка або несподівана зміна, що відбувається з ким-, чим-небудь; дія і стан за знач. перетворювати, перетворити і перетворюватися, перетворитися.

Математичне перетворення – відображення деякої множини на ту ж множину

Двійково-десятькове перетворення (в математиці) – перетворення чисел з двійкової системи числення в десяткову

Еквівалентне перетворення – побудова за заданими об'єктами еквівалентних об'єктів [1].

2. «Ряди Фур'є. Теорія поля. Аналітичні та спеціальні функції» (автор П. І. Романовський).

Перетворення Лапласа - інтегральне перетворення, що зв'язує функцію комплексного змінного (зображення) з функцією речового змінного (оригінал). З його допомогою досліджуються властивості динамічних систем і вирішуються диференціальні і інтегральні рівняння [13].

3. «Група Лоренца» (автор Ф. І. Федоров).

Перетворення Лоренца – лінійні перетворення координат, що залишають незмінним просторово-часовий інтервал. Перетворення Лоренца зв'язують координати подій в різних інерціальних системах відліку та мають фундаментальне значення в фізиці. Інваріантність фізичної теорії відносно перетворень Лоренца, або загальна коваріантність, є необхідною умовою достовірності цієї теорії [14].

4. «Цифрові аналізатори спектру, сигналів і логіки» (під ред. В. П. Дьяконова)

Перетворення Фур'є – операція, що зіставляє функції речовинної змінної іншу функцію дійсної змінної. Ця нова функція описує коефіцієнти («амплітуди») при розкладанні вихідної функції на елементарні складові – гармонійні коливання з різними частотами; Перетворення Фур'є функції f речовинної змінної є інтегральним перетворенням [15].

5. «Математичні методи класичної механіки» (автор В. І. Арнольд).

Перетворення Галілея – назва перетворень у класичній механіці, згідно з якими змінюються значення фізичних величин при переході між різними інерційними системами відліку; дозволяють описати фізичне явище в інерційній системі відліку якщо відомо як виглядає дане фізичне явище в іншій інерційній системі відліку [16].

6. «Теоретична механіка» (автор А.М. Федорченко).

Канонічні перетворення – заміна узагальнених координат та узагальнених імпульсів класичної механічної системи на інші, при якій зберігається вигляд основних рівнянь гамільтонової механіки - рівнянь Гамільтона [17].

7. Технічна енциклопедія TechTrend.

Перетворення Жуковського (функція Жуковського) – в прикладній математиці, конформне відображення, що використовується для розуміння деяких принципів профілю крила. Назване на честь Миколи Жуковського, творця аеродинаміки. Вона відноситься до класичних елементарних функцій комплексного аналізу, оскільки більшість тригонометричних та гіперболічних функцій можна подати в вигляді суперпозиції експоненти і функції Жуковського. Застосування її в аеродинаміці базується на тому факті, що функція Жуковського перетворює коло в якусь замкнуту криву, подібну до профілю крила літака в розрізі [18].

8. Глосарій термінів з хімії (автори Й.Опейда, О.Швайка).

Хімічне перетворення – перетворення речовин, при якому молекули одних речовин руйнуються і на їхньому місці утворюються молекули інших речовин з іншим атомним складом. Усі хімічні реакції зображують хімічними рівняннями [19].

9. «Історична наука: термінологічний і понятійний довідник» (автори В.М. Литвин, В.І. Гусев, А.Г. Слюсаренко).

Перетворення держави(реформа) – перетворення, що вводиться законодавчим шляхом. Зокрема, 1) процес, розпочатий владою з певної необхідності і доцільності; 2) Перебудова певної сторони суспільного життя (порядків, інститутів, установ, організацій), яке не знищує основ існуючої соціальної структури. 3) В політичній теорії і практиці Р. називають прогресивне перетворення, перевлаштування, свідомий крок до кращого[20].

10. «Цивільний кодекс України».

Перетворення юридичної особи є зміна її організаційно-правової форми. У разі перетворення до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої юридичної особи [21].

11. «Фінансова діяльність суб'єктів господарювання»(автор О.О.Терещенко).

Перетворення як особлива форма реорганізації підприємства – спосіб реорганізації, який передбачає зміну форми власності або організаційно-правової форми юридичної особи без припинення господарської діяльності підприємства. При перетворенні одного підприємства в інше до підприємства, яке щойно виникло, переходять усі майнові права та обов'язки колишнього підприємства [22].

На підставі проаналізованих тлумачень поняття «перетворення», можна зробити висновок, що «перетворення» – перебудова чогось (або когось), яка несе у собі зміни як внутрішнього середовища так і зв'язків у зовнішньому оточенні об'єкта, що перетерпів процес перетворення.

III. Тлумачення поняття «структурні перетворення»

1. «Структурні зміни в економіці регіонів як запорука економічного зростання» (автор С.В. Коляденко).

Структурні перетворення (зміни) економіки регіонів - зміни, що спрямовані на розвиток наукомістких галузей та інформаційних технологій, вони стають запорукою в досягненні якісного економічного зростання [23].

2. «Структурні перетворення економіки як особливий об'єкт управління» (А.А. Кушнар'єв).

Структурні перетворення в економіці - суттєва зміна кількісних співвідношень між різними секторами, галузями, регіонами, типами підприємств, технологічними укладами та іншими характеристиками економічної системи, що викликає зростання або зниження економічної ефективності та конкурентоспроможності на національному та світовому ринках. Структурні перетворення супроводжуються зміною галузевої, регіональної та технологічної структур, варіацією ринкових часток, які займають великі, середні, малі та дрібні підприємства на глобальному, національному, регіональних і товарних ринках [24].

3. «Макроекономічна теорія і перехідна економіка» (автор Гайгер Л.Т.).

Структурні перетворення - вид структурних змін, які в ринковій економіці відбуваються завжди. Однак у перехідні епохи ці перетворення набувають своєрідний характер: вони відбуваються швидко, вони кардинальні, вони змінюють обличчя і якість економіки і суспільства; синонім практично всіх трансформаційних перетворень що включає в себе всі інституційні перетворення і зміни структури перехідної економіки. Останнє часто і ототожнюється з терміном "структурні перетворення" у вузькому значенні цього терміна [25].

4. «Структурні перетворення в промисловості регіону: аналіз, оцінка, прогноз»(автори М.М. Бутакова, О.Н. Соколова).

Структурні перетворення - проявляються в випереджаючому розвитку одних галузей і більш повільному інших, зміні частки окремих галузей в об'ємних показниках промисловості регіону[26].

5. Проект «Сімейний бізнес»: структурні перетворення і розвиток бізнесу за допомогою кредитних коштів зробили «Студію меблів «Бакаут» ефективніше(автор О. Кузнецова).

Структурні перетворення малого підприємства - одна зі складових у розвитку будь-якого бізнесу. Вони оптимізують існуючі процеси і приносять досить відчутні позитивні результати. (На практиці було прописано структуру організації; перерозподілено обов'язки, велика частина з яких раніше лежала на керівнику; була впроваджена система управління проектами, що дозволила оперативніше стежити за ходом виконання замовлень. Завдяки вжитим заходам багато процесів стали протікати швидше) [27].

6. «Реформування російської промисловості: необхідність, концепція, проблеми» (автори Н. Гирилович, Е. Ковальчук).

Структурні перетворення - цілеспрямоване вдосконалення, поліпшення, модернізація окремих частин структури галузі (компанії), результатом яких є зміна спеціалізації підприємств, їх розміру та ряду інших найважливіших параметрів [28].

7. «Стимули і фактори проведення організаційних змін в інтегрованих економічних системах» (автор Д. Г. Михаленко).

Структурні перетворення (зміни) - припускають зміни в системі розподілу робіт, повноважень і відповідальності окремих виконавців або цілих відділів [29].

8. Методика когнітивного аналізу для дослідження проблем регіонального ринку праці (Південь Росії) (автор М. В. Мандель)

Структурні перетворення усіх сегментів та секторів економіки - суттєво впливають на формування її соціально-трудової сфери. Відбуваються зміни в галузевому розподілі робочої сили, в кількісно - якісній диференціації робочих місць за умовами зайнятості, трудової мобільності, з професійно - кваліфікаційним рівнем; істотним є зміна мотиваційної ролі заробітної плати в грошових доходах населення; існує тіньовий сектор зайнятості; невисока ефективність державної політики на ринку праці, не відрегульовані, в сенсі соціального партнерства, відносини держави, найманих працівників, роботодавців, спілки роботодавців, профспілок, системи освіти. Невисока інформованість про що відбуваються в економіці і зайнятості тенденції на макрорівні. У загальній складності слабка керованість процесу становлення нових трудових відносин [30].

9. «Тенденції структурних перетворень економіки Росії» (автор Г. Ф. Коновалов).

Структурні перетворення економіки - визначення та пріоритетний розвиток галузей, що мають як стратегічне значення в перекладі промисловості від експорту сировини до експорту продукції обробної промисловості, так і володіють кумулятивними здібностями забезпечення зайнятості працездатного населення, як визначального фактора придушення інфляції і зниження соціальної напруженості [31].

Спираючись на проведені аналіз наукових праць вітчизняних та закордонних дослідників, приходимо до висновку, що поняття «структурні перетворення» - це зміна діяльності системи, тобто перебудова усіх зв'язків (фінансових, соціальних, організаційних, кадрових, інформаційних тощо) як у внутрішньому середовищі системи так і за її межами. Ці зміни обов'язково призведуть до підвищення ефективності роботи системи, при умові, що перетворення були необхідні і проведені з урахуванням усіх сильних та слабких сторін внутрішнього середовища, а також можливостей і загроз у зовнішньому середовищі.

Висновок. Вихід з кризового становища підприємств України можливий лише шляхом організаційних перетворень. З метою ефективних змін необхідно розуміти у чому полягають ці зміни. Детальний пошук тлумачень понять «структура», «перетворення» та, нарешті, «структурні перетворення» дало змогу сформулювати ці поняття, ґрунтуючись на дослідженнях українських та закордонних науковців. Так, «структура» - це взаємозв'язок окремих елементів (систем), що знаходяться у постійній взаємодії одна з одною та діяльність яких на-

правлена на досягнення спільної мети для усіх елементів; «перетворення» - це перебудова чогось (або когось), яка несе у собі зміни як внутрішнього середовища так і зв'язків у зовнішньому оточенні об'єкта, що перетерпів процес перетворення; «структурні перетворення» - це зміна діяльності системи, тобто перебудова усіх зв'язків (фінансових, соціальних, організаційних, кадрових, інформаційних тощо) як у внутрішньому середовищі системи так і за її межами.

Саме таке детальне дослідження самої суті понять надасть змогу розробляти та впроваджувати заходи з структурних перетворень підприємств, при цьому, звертати увагу не лише на перетворення як на перебудову окремих елементів в загальному сенсі, а як на зміну частин системи, що тісно пов'язані між собою та залежать один від одного.

Список використаних джерел

1. Словник української мови / Білодід І.К. та ін. [В 11 т.] (1970-1980).
2. Мала гірнича енциклопедія. В 3-х т. / За ред. В. С. Білецького. — Донецьк: Донбас, 2004.
3. Енциклопедія кібернетики в 2 т. / За ред. В. М. Глушкова. — Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1973.
4. Глухов В. Багаторівневі структури і проблема одночасного проектування апаратних і програмних засобів – Національний університет «Львівська політехніка». – 2012.
5. Гонський Я.І., Максимчук Т.П. Біохімія людини. — Тернопіль, 2001.
6. Біологічна хімія: / Л.М. Вороніна, В.Ф. Десенко, Н.М. Мадієвська та ін.; За ред. проф. Л.М. Вороніної. — Х.: Основа; Видавництво НФАУ, 2000. — 608 с.
7. Крічфалушій В.В., Мезев-Крічфалушій Г. М. Популяційна біологія рослин. – Ужгород, 1994.
8. Миркин Б.М., Розенберг Г.С. Фитоценология: Принципы и методы. – М., 1978. – 212 с.
9. Кучерявий В.П. Екологія. – Львів: Світ, 2001 – 500 с.
10. Якуба О.О. Соціологія. Харків. Константа. 1996.
11. Джефкинс Ф. Реклама М.: ЮНИТИ, 2002. – 234 с.
12. Організаційна структура підприємства / Коноков Д.Г., Рожков М.А., Смирнов А.О., Яниковская О.Н., видання П. М.: ИСАРП, 1999. 176 с. (серія "Бізнес-Тезаурус").
13. Романовський П. І. Ряди Фур'є. Теорія поля. Аналітичні та спеціальні функції. Перетворення Лапласа – М.: Наука, 1980. - 336 с.
14. Федоров Ф. І. Група Лоренца. – М.: Наука, 1979. 384 с.
15. Афонський А. А., Дьяконов В. П. Цифрові аналізатори спектру, сигналів і логіки. Під ред. проф. В. П. Дьяконова – М: СОЛОН-Пресс, 2009. – С. 248.
16. Арнольд В. І. Математичні методи класичної механіки. – 5-е изд., Стереотипне. – М.: Едіторіал УРСС, 2003. – 416 с.
17. Федорченко А.М. Теоретична механіка. Київ: Вища школа. 1975. – 516 с.
18. Технічна енциклопедія TechTrend <http://techtrend.com.ua>.
19. Глосарій термінів з хімії(// Й.Опейда, О.Швайка. Ін-т фізико-органічної хімії та вуглехімії ім. Л. М. Литвиненка НАН України, Донецький національний університет — Донецьк: «Вебер», 2008. – 758 с.
20. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник. / В.М. Литвин, В.І. Гусев, А.Г. Слюсаренко та ін. – К.: Вища школа, 2002. – С. 326-328.
21. Цивільний кодекс України. Стаття 108. Перетворення юридичної особи.
22. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання — К.: КНЕУ, 2003. — 554 с.
23. Коляденко С.В. Структурні зміни в економіці регіонів як запорука економічного зростання www.economy.nauka.com.ua.
24. Кушнар'єв А. А. Структурные преобразования экономики как особый объект управления, Проблемы современной экономики, N 3 (35), 2010 N 3 (35), 2010
25. Гайгер Л.Т. Макроекономічна теорія і перехідна економіка / Пер. зангл. Заг. ред. В.А. Ісаєва. – М.: Інфра-М, 1996. – Гл. 13, 15.
26. Бутакова М.М., Соколова О.Н. Структурні перетворення в промисловості регіону: аналіз, оцінка, прогноз // Успіхи сучасного природознавства. – 2004. – № 3 – стр. 105-107.
27. Кузнецова Е. Проект «Семейный бизнес»: структурные преобразования и развитие бизнеса с помощью кредитных средств сделали «Студия мебели «Бакаут» эффективнее <http://www.bankuralsib.ru/>
28. Гирилович Н., Ковальчук Е. Реформирование российской промышленности: необходимость, концепция, проблемы.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rau.su/observer/N02_94/016.htm.
29. Михаленко Д.Г. Стимулы и факторы проведения организационных изменений в интегрированных экономических системах. Теория управления (60) УЭкС, 12/2013.
30. Мандель М.В. Методика когнитивного анализа для исследования проблем регионального рынка труда (Юг России) Инструментальные методы экономики. УЭкС, 10/2013.
31. Коновалов Г.Ф. Тенденции структурных преобразований экономики России. Агентство науково-технічної інформації. Научно-техническая библиотека (Свид. ФС77-20137 от 23.11.2004).

Стаття надійшла до редакції 17.11.2013